

Boekbesprekingen

Anton van Haperen, 2009. Een wereld van verschil, landschap en plantengroei van de duinen op de Zeeuwse en Zuid-Hollandse Eilanden. KNNV Uitgeverij, Zeist, 272 pp.

Met dit boek, dat op 28 oktober 2009 in Wageningen als proefschrift heeft gediend, is Anton van Haperen (1949) getreden in de voetsporen van Franciscus Holkema (1841-1870) en Victor Westhoff (1916-2001). Terwijl deze twee de plantengroei van de Waddeneilanden als studiegebied hadden, richt Van Haperen zich op de duinen in het zuidwestelijk estuarium van ons land. Bij alle verschil in tijdsomstandigheden gaat het nog steeds om een niet alledaagse prestatie. Holkema moest dan wel de randen van de beschaafde wereld opzoeken, maar hij kon zich drie zomerhalfjaren volledig aan zijn veldwerk wijden. Ook Westhoffs onderzoek speelde zich in zekere zin in de luwte af, een luwte die voor Van Haperen zestig jaar later niet meer beschikbaar was. Met 60 jaren is de jonge doctor vrijwel dubbel zo oud als Holkema bij zijn vroegtijdige dood, vlak voor de afronding van zijn proefschrift, en Westhoff bij zijn promotie in 1947.

Het boek telt niet minder dan 19 hoofdstukken in vijf afdelingen. In de Inleiding wordt het studieterrain wordt afgebakend. Centraal staan de duingebieden tussen de Rijn-Maasmonding en de Westerscheldemonding, dus op Voorne, Goeree, Schouwen en Walcheren. Daarnaast komt de vegetatieontwikkeling op drooggevallen gronden in de Grevelingen en het Veerse Meer ter sprake, omdat daar ontstane populaties van *Parnassia*, orchideeën en kortlevende gentiaanachtigen een diasporenbron voor de duingebieden vormen en inzicht bieden in ontwikkelingskansen voor de duinvalleivegetatie. In de afdeling 'Geobotanische verkenningen' komen natte duinvalleien, vochtige schraallanden, droge duingraslanden en struwelen ter sprake. Ook populaties van Rode Lijstsoorten krijgen aandacht, met Trilgras en Harlekijnsorchis als boegbeelden. Een aparte afdeling is gewijd aan 'Duinzand in soorten en maten', een onderzoeksveld waar harde basisgegevens welkom zijn. Vervolgens doet het boek verslag van historisch onderzoek naar landschap en duingebied gebruik vanaf de Late Middeleeuwen. De laatste afdeling geeft een vierledige synthese: de onderzochte duingebieden als schakel in de Vlaams-Nederlandse duinkust, als meer of minder dynamisch landschap, als voorwerp van wisselende menselijke activiteiten en als uitdaging voor de natuurbeheerder. In twee bijlagen worden de onderscheiden plantengemeenschappen nog eens beschreven volgens het stramen van *De vegetatie van Nederland*.

Geobotanisch telt Goeree dank zij het pionierswerk van Th. Weevers al zeventig jaar volwaardig mee, waaraan Chr.G. van Leeuwen c.s. later het hunne hebben bijgedragen. Voorne werd, mede dank zij Biologisch Station Weevers' Duin, door onderzoekers schier overgepredeerd en was in dat opzicht pendant van Terschelling. Daarentegen waren Schouwen en Walcheren tot dusver stiefkinderen van het geobotanisch onderzoek. Pas Anton van Haperen heeft beide vroegere eilanden in dit opzicht voorgoed op de kaart gezet. Het viertal vertegenwoordigt inderdaad *een wereld van verschil*, met als uitersten het fijne, kalkrijke zand op Voorne en het grove, kalkarme zand op Walcheren. Daardoorheen hebben dan nog effecten van getijstromen in de diverse zeegaten gespeeld. Het is natuurlijk onmogelijk de veelzijdige inhoud van dit boek ook maar bij benadering te resumeren. "Neem en lees", om de engel van Sint Augustinus te citeren.

Liever noem ik drie porties huiswerk voor plantensociologen in aansluiting op dit mooie boek:

- Gemeenschappen van vochtige duinvalleien met *Epipactis palustris* worden door Van Haperen gerekend tot het *Junco baltici-Schoenetum nigricantis*. Het aanvankelijk – in een concepttekst – door Westhoff gelanceerde idee om een afzonderlijke gemeenschap ('*Parnassio-Salicetum repentis*') te beschrijven voor begroeiingen waarvan de structuur niet door horstvormers als *Schoenus nigricans* wordt bepaald, verdient heroverweging. Daarnaast dient de positie van begroeiingen met *Epipactis palustris* en *Parnassia palustris* op voormalige zandplaten te worden bepaald ten opzichte van het *Equiseto variegati-Salicetum repentis*, een associatie die beschreven is uit het rivierengebied. Gezien de ligging van de zandplaten in de overgang van rivier- naar kustsystemen ligt het voor de hand dat hun begroeiing niet alleen met de duinen

(*Schoenetum*) maar ook met de rivierdalen (*Equiseto-Salicetum*) verwantschap zal tonen. Voorts klemmt de vraag of al deze begroeiingen wel thuishoren in het *Caricion davallianae* en in de *Parvocaricetea*, een klasse van veenmoerassen.

- Het gedrag van *Nardo-Galion*-soorten langs de zuidoostelijke Noordzeekust verdient een studie op landsgrens-overschrijdend niveau. Met *Nardo-Galion*-soorten wordt hier bedoeld: plantensoorten zich die buiten de duinen als zodanig gedragen. Sommige daarvan groeien veelvuldig in droog duingrasland (*Viola canina*, *Veronica officinalis*), andere beperken zich in de duinen tot valleien binnen grondwaterinvloed (*Danthonia decumbens*, *Potentilla erecta*, *Gentianella campestris*). Weer andere lijken te 'kantelen': op kalkhoudend duinzand wagen ze zich ver het droge grasland in, terwijl ze in kalkarme duinen aan vochtige valleien gebonden zijn (*Polygala vulgaris*, *Euphrasia stricta*, *Botrychium lunaria*). De *Nardo-Galion*-associatie van de duinen, het *Botrychio-Polygaletum*, komt voor in vochtige, zwak gebufferde valleien. Zij bereikt op Goeree vanouds haar absolute top qua soortenrijkdom en is vrijwel overal elders in de duinen sterk verarmd. Een combinatie van synecologisch en autecologisch onderzoek naar *Nardo-Galion*-soorten in de duinen is dringend gewenst, mede gezien het grote aantal Rode Lijstsoorten in deze groep.
- De wilgenstruwelen verdienen zowel een volwaardige beschrijving als een adequate plaats binnen het vegetatiekundige systeem. Ze horen thuis in orden en wellicht klassen die niet in *De vegetatie van Nederland* zijn beschreven. Dit geldt vanaf de dwergstruwelen van *Salix repens* tot en met de hoogste struwelen die Nederland inmiddels kent, beheerst door tien meter hoge *Salix caprea* en voorkomend op voormalige slikken en schorren in Zuidwest-Nederland. Zelf had ik de afgelopen herfst het voorrecht in een aantal van deze Boswilgenkreupelbossen langs het Volkerak en de Eendracht opnamen te mogen maken: *een wereld van verschil* met alles wat ik tot dan toe aan bos of struweel had gezien!

Eddy Weeda